

Editorial: Edukační ideály v době pozdní moderny a globalizace

Za oddělováním „vzdělávání“ od „výchovy“ stojí v určitém smyslu nešťastná tradice, která nám podsouvá, že lze vzdělávat bez toho, abychom vychovávali, a vychovávat bez toho, abychom vzdělávali. Jestliže tento fenomén budeme zkoumat pozorněji, dojdeme k několika pozoruhodným zjištěním.

Je to tradice novověká, v jejímž nejnvtřnějším jádru pracuje pyšný, přesto historicky pochopitelný předpoklad hodnotové neutrality poznání a vzdělávání. Novověk ve své snaze očistit vědu od nevyhovující a svazující morálky feudalismu oddělil vzdělávání od výchovy, přičemž výchově přenechal všechnen nános zastaralých světonázorů a přivlastnil si údajně bezpředpokladové poznání „reality takové, jaká skutečně je“. Tento postoj byl velice účinný, protože umožnil novověké vědě vydat se na cestu skutečně empirického poznání, a tedy uchopit moc, jež poznání nabízí. Již několik desetiletí jsou však zpochybňovány představy univerzální Pravdy univerzálního Rozumu, k níž nás neutrální poznání podle novověkých myslitelů mělo dovést. Je stále více doceňována historičnost konstrukce faktů a byly identifikovány nové způsoby ovládnání člověka člověkem – daleko komplexnější a účinnější, než si mohl představit jakýkoli zhýralý feudál. Přesto v nás novověká logika přežívá, a tak v adoraci novověkého pojetí vědy stále podvědomě oddělujeme výchovu a vzdělávání – oddělujeme oblast školy od oblasti výchovy a volného času. V oblasti školy převládá důraz na vzdělávání a etická a výchovná složka je zde zastoupena jenom potud, pokud přispívá k co nejsnazšímu přenosu informací a kompetencí. V oblasti výchovy a volného času by naopak zase vše mělo být zábavou, která nás má však vybavit určitými praktickými občanskými postoji a závazky.

Na tuto modernistickou jednostrannost nás poprvé upozornila německá duchovědná pedagogika odvozená z romantického odporu vůči příliš jasnému osvícenskému zápalu. Nesdílíme s ní však nadšený pohled do historie k našim údajně nedostižným řeckým (či „klasickým“) předkům. Jedná se ve své podstatě o romantickou nostalgii, která nám nemůže pomoci v řešení současných těžkostí a která nás naopak učí bouřit se v naprosto nesmyslných situacích, a proto neřešit skutečné problémy soudobé evropské civilizace.

Velice si ceníme práce mladé generace českých pedagogických vědců, která se snaží vymknout německé duchovědné tradici na jedné straně a na straně druhé pseudo-marxistické dogmatice bývalého režimu (který v oblasti školy paradoxně propojil osvícenský étos univerzálního Rozumu s etickým monotematismem jediné Pravdy marx-lenismu), a následujíc šlépěje Wolfganga Brezinky a dalších matadorů německé pedagogické avantgardy sedmdesátých let 20. století, snaží se postavit pedagogickou vědu z hlavy na nohy tím, že z pedagogiky dělají „skutečnou vědu“. Přesto je stále více zřejmé, že dnes je nutné před jakýmkoli výzkumem opětně promyslet (jako v každém

období velkého historického přerývu), co je podstatou dnešní pedagogické praxe, jakým étosem je či by měla být nesena. Velice podrobný a poctivý výzkum kurikul a výukových strategií, vzájemných komparací těchto kurikul a strategií a jejich aplikací v reálném výukovém procesu ponese opravdové ovoce až poté, co budou zodpovězeny otázky, jež zde můžeme pouze nastínit: Kde se nacházíme? Jakým nebezpečím skutečně čelíme? A jak tato nebezpečí máme řešit? Teprve na tomto pozadí bude možné zacílit, utřídit a vyladit zmíněný výzkum.

Co tedy chybí současné české pedagogice? Globálnější pohled na problém výchovy a vzdělávání ve sjednocující se Evropě a globalizujícím se světě. Ideály edukace nebudou odhaleny či objeveny „bezpředpokladovou“ disciplínou, ať už se nazývá „duchovědná pedagogika“ či „empirická/vědecká pedagogika“, ale musejí být vykomunikovány uvnitř celé společnosti, přičemž se tak musí díť na základě problémů, které má edukace (a prostřednictvím edukace celá společnost) řešit. Zatím jsme toho nebyli schopni, protože jsme se hádali o intelektuálsky „adekvátnější“ výklad skutečnosti. Podobně neúčinně se nám povede, když se budeme zasněně ohlížet do minulosti a hledat v ní vybájený lék, neboť v žádném jiném dosud známém stádiu vývoje lidstva neexistovaly takové podmínky, v nichž se nacházíme nyní.

Co jsou tedy ony orientační konstanty, které musí vést naši debatu o edukačních ideálech? 1) Uvědomění si existence „rizikové společnosti“. 2) Selhání nacionalistických principů. 3) Nutnost inteligentní integrace do větších – trans-nacionálních celků. 4) Citlivá změna pojetí identity občana takového celku. 5) Schopnost plodné komunikace uvnitř tohoto nového celku. Z 1–5 mimo jiné vyplývá: 6) Integrace školských systémů a ideálů výuky, přičemž 7) se musíme vyhnout Charybdě úplné unifikace. Právě to se nám zatím nedaří, což můžeme sledovat na příkladu proměn evropského terciárního vzdělávání. To je úřednický tlačen k Charybdě unifikace na jedné straně, která vyvolává nedospělý a hysterický odpor, jenž nás na straně druhé vede ke Skylle provinčnosti a malosti vyčpělých nacionálních států. Jedině inteligentní integrace, v níž se vyhneme nebezpečí unifikace, nás může dovést k výboji kulturní, intelektuální a technologické tvořivosti. A jedině takový výboj může zachovat Evropu jako významného a hodnotného hráče na globální šachovnici.

Radim Šíp